

XALQ TA'LIMI

ISSN 2181-7839

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ TA'LIMI VAZIRLIGINING
ILMIY-METODIK JURNALI

Muassis:

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi

PUBLIC EDUCATION

SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL
MINISTRY OF PUBLIC EDUCATION OF THE
REPUBLIC OF UZBEKISTAN

2021

2-son
(Maxsus)

Jurnal 1918-yil dekabr oyidan chiqa boshlagan
O'zMAA tomonidan 2013-yil 4-martda qaytadan ro'yxatga olinib, 0104-raqamli guvohnoma berilgan.

TOSHKENT

TAHRIRIYAT

- 4** Oliy ta'limda kredit-modul tizimi – ta'limning mehnat bozoriga transformatsiyasidir

TA'LIM VA TARBIYA NAZARIYASI

- Sh. Mardonov, O. Jabborova 6** Ta'lim jarayoniga innovatsiyalarni tatbiq qilishning tashkiliy-pedagogik jihatlari
- A. Abdullayev 9** Boshlang'ich ta'limda jismoniy tarbiya darslarini sog'lomlashtirishga yo'naltirish metodikasi
- D. Maxmudova 12** Maktabgacha yoshdagi bolalarni estetik tarbiyalash muammosiga nazariy yondashuvlar
- M. Musurmonova 16** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinflarida ta'lim sifatini oshirishda "Matematika" fanining ahamiyati
- R. Musurmanov, M. Musurmonova 20** Umumiy o'rta talim maktablarida pedagogik konfliktlar va ularning profilaktikasi muammolari xususida
- F. Ochilov 23** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining amaliy faoliyatini takomillashtirishda "Atrofimizdagi olam" va "Tabiatshunoslik" darslarining ahamiyati
- B. Axmadaliyev 27** Umumiy o'rta ta'lim maktablari boshlang'ich sinf o'quvchilarining estetik bilimlarini va ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirishda texnologik ta'lim darslarining ahamiyati
- G. Tojiboyeva, Z. Suleymanova 31** Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini o'stirishda didaktik o'yinlarining roli
- U. Shermatova 35** Millat ruhini saqlash yo'lida
- F. Atabekov 39** Bola tafakkurining rivojlanishida jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining o'rmi
- O. Jabborova 43** Yangi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda boshlang'ich ta'limni rivojlantirishning pedagogik muammolari
- M. Achilova 46** Shaxsning jismoniy, psixologik rivojlanishida pedagogikaning roli
- D. Po'latova 50** Xalq ta'limi tizimida "Barkamol avlod" maktablari
- Z. Umarova 54** Ta'lim muassasalaridagi nizolarni hal qilish

TA'LIM VA TARBIYA METODIKASI

- M. Abdullayeva 57** Pedagogik va tarbiyaviy ishlar metodikasi
- G. Kuzmanova, B. Alimov, N. Beketov 61** Uchinchi tartibli tenglamalar
- X. Gulyamova 65** Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida o'qish metodikasi
- R. Nosirova 69** Maktabgacha ta'limda metakognitiv ko'nikmalarni shakllantiruvchi metodlarni qo'llash orqali bolalarni maktabga tayyorlash

ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARI

- D. Mutalova 73** Ta'lim klasteri talabalarni innovatsion kasbiy tayyorlashning innovatsion asosi sifatida
- L. Boliyeva 76** Oliy ta'limda "Steam" texnologiyasidan foydalanishning didaktik imkoniyatlari

Onaxon JABBOROVA,
Chirchiq davlat pedagogika instituti
“Boshlang‘ich ta‘lim” kafedrası mudiri

YANGI IJTIMOIIY-IQTISODIY SHAROITLARDAGI BOSHLANG‘ICH TA‘LIMNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MUAMMOLARI

Annotatsiya

Maqolada boshlang‘ich ta‘limning Uchinchi Uyg‘onish davridagi vazifalari to‘g‘risida fikr yuritilgan va tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar. Uyg‘onish davri, boshlang‘ich ta‘lim, konsepsiya, bilim, mustaqil fikr, ijodkorlik.

В статье рассматриваются задачи начального образования в эпоху Третьего Возрождения и даются рекомендации.

Ключевые слова. Возрождение, начальное образование, концепция, знания, самостоятельное мышление, творчество.

The article examines the tasks of primary education in the era of the Third Renaissance and provides recommendations.

Key words. Revival, primary education, concept, knowledge, independent thinking, creativity.

Yangi O‘zbekistonni barpo etish jarayonida boshlang‘ich ta‘limning vazifalari tubdan o‘zgarmoqda. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning “O‘qituvchi va murabbiylar kuni”ga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi Murojaat nutqida alohida vazifalar qo‘yildi va bu bevosita yangi Uchinchi Uyg‘onish davri konsepsiyasi bilan bog‘liq. Bu konsepsiyaga ko‘ra, birinchi Uyg‘onish davri IX-XII asrlarda kechgan, ikkinchi Uyg‘onish davri XIV-XV asrlarda yuzaga kelgan edi va hozirgi e‘lon qilingan Uchinchi Uyg‘onish davri XX asrning birinchi choragida boshlangan, lekin u ma‘rifatparvar pedagoglarning qatag‘on qilinishi munosabati bilan to‘xtab qolgan edi. Shu sababli Prezidentimiz tomonidan mazkur Uyg‘onish davrini barpo etish g‘oyasi ilgari surildi.

Har bir Uyg‘onish davrining asosiy tayanchi ta‘lim hisoblanadi. Bu jarayon bugungi kunda boshlang‘ich ta‘limning vazifalarini qayta belgilab olish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Shu sababli 2020-yil 23-sentabr kuni tasdiqlangan yangi tahrirdagi O‘zbekiston Respublikasi “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunining 9-moddasida boshlang‘ich ta‘lim umumiy o‘rta ta‘limning negizi sifatida belgilandi. Buning ma‘nosi quyidagilardan iborat:

- o‘quvchilarni tayanch o‘rta ta‘limga tayyorlash;
- o‘quvchilarga umumiy o‘rta ta‘limni davom ettirish uchun zarur bo‘ladigan bilim asoslarini berish;
- o‘quvchilarning bilim olish malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish.

Mazkur vazifalar butunlay yangi bo'lib, unga ko'ra, boshlang'ich ta'limning Davlat standartlari va davlat talablari takomillashtiriladi. Shuningdek, boshlang'ich ta'limning kelgusi o'quv yilidan boshlab o'quv dasturlari va rejalari yangilanadi. Bunday yangilanishda aniq va zaruriy fanlar bo'yicha dastlabki bosqichda bilim berish, o'quvchilarning bilim olish ko'nikmasi va malakasini shakllantirishga asosiy e'tibor qaratiladi. Savodxonlikning dastlabki bosqichi maktabgacha ta'limda amalga oshirilishi hisobga olinib, boshlang'ich ta'limda savodxonlikning bilish, fikrlash va dunyoqarash ko'nikmalariga asosiy e'tibor qaratiladi. Bolaning yoshi, ruhiyati, jismoniy imkoniyati va faoliyat asoslariga mos ravishda fikrlash ko'nikmasi, bilim olish malakasi hamda o'zining iqtidorini namoyon etish ko'nikmasini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilanmoqda. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining O'qituvchi va murabbiylar kuni munosabati bilan so'zlagan nutqida quyidagi muhim vazifa qo'yildi: “Boshlang'ich sinflardan boshlab farzandlarimizning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash, kelgusida ularni ixtisoslashgan sinflarda o'qitishni davom ettirish tizimini joriy etish lozim”. Bu vazifaning ma'nosi quyidagilardan iborat:

- boshlang'ich sinf o'quvchilarining qiziqish va qobiliyatlarini aniqlash;
- mazkur aniqlash asosida ularni ixtisoslashgan sinflarda o'qitishga tayyorlash.

Bu jarayon juda murakkab bo'lib, uni amalga oshirish faqat bilim berish asoslariga tayanishi kerak. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchisining iqtidori har qanday talabga javob beradi va u qanday yo'naltirilsa, shunday rivojlanishda davom etadi. Shu sababli biz mazkur vazifani amalga oshirishning asoslarini quyidagilarda ko'ramiz:

- bolaga bilim berish;
- bolani ijodiy yo'naltirish;
- bolani ijodkorlikka ko'niktirish.

Bizningcha, mazkur uch asosga tayanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining qiziqish va layoqatlarini aniqlash imkonini beradi. Unga ko'ra, bilim asoslari bilan qurollantirish bolaning qiziqish va layoqatini to'g'ri aniqlashga, belgilashga olib keladi. Shu o'rinda 3-4 sinflarda bolalarning qiziqish va layoqatlari ustuvor darajada namoyon bo'lishini unutmazlik lozim.

Mazkur vazifalar Uchinchi Uyg'onish davrini barpo etishning tamal toshlaridan biri bo'lib, unda boshlang'ich ta'lim quyidagi jihatlarda asosiy o'rin tutadi:

- maktabgacha va umumiy o'rta ta'limni bog'lash;
- tayanch o'rta ta'lim uchun bilim asoslarini berish;
- bolani axloqiy shakllantirish.

Ushbu vazifalarning barchasi boshlang'ich ta'lim o'qituvchilaridan har kuni o'z faoliyatini takomillashtirib borishni taqozo etadi. Shu ma'noda bundan keyin boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining tajribalarini keng ommalashtirish, ularning mualliflik dasturlarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish, eng zamonaviy texnologik imkoniyatlar yaratib berish vazifalari belgilanmoqda.

Hozirgi kunda boshlang'ich ta'limning funksional mohiyatini idrok qilib olishga zarurat bor. Shu sababli, bizningcha, “Uchinchi Uyg'onish davrida boshlang'ich ta'lim vazifalari” mavzusida ilmiy-amaliy anjuman o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Bu anjumanda boshlang'ich ta'lim funksiyalarini aniqlashtirish, boshlang'ich ta'lim o'quv dasturlarini yangilash, fanlarni takomillashtirish va yangi avlod darsliklarini yaratish muammolarini muhokama qilish muhim ahamiyatga ega.

Har bir uyg'onish davrining boshlang'ich ta'limga qo'yiladigan o'ziga xos talablari mavjud bo'ladi. Misol uchun, birinchi Uyg'onish davrida boshlang'ich ta'limda asosiy

e'tibor aniq fanlar bo'yicha tushuncha va bilim berishga qaratilgan, ikkinchi Uyg'onish davrida aniq fanlar bilan bir qatorda ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'yicha to'liq bilim berish asosiy vazifa sifatida belgilangan. Shu sababli ushbu ikki uyg'onish davrida aniq va tabiiy fanlar, shuningdek, san'at keng rivojlangan edi. Hozirgi barpo etilishi mo'ljallanayotgan uchinchi Uyg'onish davrida boshlang'ich ta'limga, bizningcha, quyidagi ijtimoiy talablarni qo'yish maqsadga muvofiqdir:

- aniq, tabiiy va ijtimoiy-gumanitar fanlar asoslari bo'yicha teng bilim berish;
- bolaning tafakkurini shakllantirish;
- bolani ijodkorlikka yo'naltirish;
- bolaning texnologik qobiliyatini o'stirish.

Tajribadan shu narsa ma'lum bo'ladi, bugungi kunda bilim, mustaqil fikr, ijodkorlik va texnologiyalardan oqilona foydalanish ko'nikmasi muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan hozirgi zamon boshlang'ich ta'lim vazifalarini bilim, ijod va texnologiya uchligi asosida tashkil etish kutilgan samarani berishi mumkin. Chunki bugungi davr talablari ana shu uch omilni zarurat sifatida qabul qilmoqda. Haqiqatan ham bilimsiz ijod, ijodsiz texnologik kashfiyotni amalga oshirib bo'lmaydi. E'tibor berilsa, bunda bolaning ongi, dunyoqarashi va olamga munosabatini shakllantirish masalasi ustuvor omil sifatida ko'zga tashlanadi.

Mazkur jarayonda birinchi va ikkinchi Uyg'onish davrlarining tajribalaridan oqilona foydalanish kerak bo'ladi. Masalan, Uyg'onish davrlarida Ustoz va shogird an'analari mavjud bo'lib, unga ko'ra, iqtidorli o'quvchilarga Ustozlar tomonidan individual ta'lim va tarbiya berilganligi ma'lum. Shu sababli, Prezidentimiz mazkur nutqida ustoz va shogird institutini qayta tiklash vazifasini qo'ydi. Bu vazifaga ko'ra, boshlang'ich sinf o'qituvchisi har bir bola bilan individual tarzda ishlashi va bunda maktab jamoasining yordamidan foydalanishi kerak. Bunday vazifani amalga oshirgan boshlang'ich sinf o'qituvchilari bundan keyin moddiy va ma'naviy rag'batlantirilishi belgilab qo'yilmoqda.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, hozirgi kunda boshlang'ich ta'limni uchinchi Uyg'onish davri jarayoniga tayyorlash uchun yuqorida keltirilgan qator vazifalar va tavsiyalarni samarali amalga oshirish lozim bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning "O'qituvchi va mu-rabbiylar kuni"ga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi. //Xalq so'zi// gazetasi. 2020-yil 1-oktabr soni.*
2. *O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. //Xalq so'zi// gazeta-si 2020-yil 24-sentabr soni.*